

Валеріян Підмогильний

ПОВІСТЬ БЕЗ НАЗВИ,
ДО ТОГО Ж ЦІЛКОВИТО НЕЙМОВІРНА,
ВИГАДАНА ВІД ПОЧАТКУ ДО КІНЦЯ АВТОРОМ,
ЩОБ ПОКАЗАТИ СУТИЧКУ ДЕЯКИХ ПРИНЦИПІВ,
ВАЖЛИВИХ ДЛЯ НАШОГО ДНЯ І МАЙБУТНЬОГО

Електронна бібліотека української літератури
KIUS

Валеріян Підмогильний. *Повість без назви ...* 1934.

Набір: Леся Хмілярчук

Електронне форматування: Максим Тарнавський

Текст звірено із виданням: *Валер'ян Підмогильний. Оповідання, повість, романи.* Бібліотека української літератури. Київ: Наукова думка, 1991. ст. 241 – 305.

© Канадський Інститут Українських Студій

ПОВІСТЬ БЕЗ НАЗВИ,
ДО ТОГО Ж ЦІЛКОВИТО НЕЙМОВІРНА,
ВИГАДАНА ВІД ПОЧАТКУ ДО КІНЦЯ АВТОРОМ,
ЩОБ ПОКАЗАТИ СУТИЧКУ ДЕЯКИХ ПРИНЦИПІВ,
ВАЖЛИВИХ ДЛЯ НАШОГО ДНЯ І МАЙБУТНЬОГО

1

Раптовий постук у двері прокинув його з задуми. І хоч тут він не міг когось до себе сподіватися, хоч його думки в ту мить перебували на безконечній відстані від цього будинку, Городовський звичним голосом, як у своїй власній кімнаті, спокійно й негайно відповів:

— Можна.

Власне, в цьому помешканні він пробув ще тільки годину. Воно складалося, як і сказано йому напередодні, з чотирьох кімнат, що з них одну займав постійний пожилець, а решта три були впродовж місяця до його розпорядження — на час відсутності дійсних господарів. Але, прийшовши сюди й передавши тому пожилцеві рекомендаційного листа, він сів у першій кімнаті коло столу, поставив поруч свій чемодан і спочивав. Бо справді почувався далеким пішохідцем, мандрівником з торбинкою і ціпком після довгої путі, що стелилася перед ним без краю. І це житло, якого він навіть не оглянув, було немов куренем при степовому шляху, зичливо покинутим на радість подорожньому.

Звичайно, не тіло його стомилося, адже останні дні він ходив зовсім небагато. Інші сили його вичерпувались, не фізичні. Виснажені маренням клітини мозку давали відчувати в голові страшенну сухість; безумне прагнення, яким він був керований, кричало, не знаходячи поживи. Голод душі мучив його, пожерши всі крихкі сподіванки, в які звиродніли його надії.

Тепер, підвівши голову до дверей, що були напроти нього, Городовський побачив себе у чужій їдальні, чистій і дуже скромній. За ширмою праворуч стояло ліжко; буфет, чи, власне, сервант, що закривав те ліжко збоку, був застелений вишиваною серветкою виробу Укркустпрому, і така сама скатертину лежала на столі, об який спирався його лікоть. Крім двох дідівських портретів у темних рамках і кількох сучасних фотокарток, на стіні висів невеличкий олійний натюрморт — розрізаний кавун у товаристві огірків і помідорів. Цей наївний затишок і глибока проміркованість обстанови огорнули Городовського ревним смутком. У кімнаті ліворуч, куди провадили другі двері, від відчув спальню з одним чи, може, двома дитячими ліжками під білими ковдрами, а праворуч — кабінет хазяїна, цератову канапу з квітчастим килимком, сосновий стіл до письма і шафу книжок з золотом на корінцях. Його розбурхана істота мимоволі з гірким докором схилилася перед тихим подружжям ладу і згоди, що панувало тут, випромінюючи ясну щоденну радість, оперту на працю, обов'язок і застарілу, хронічну любов.

Двері розчинилися. Увійшов досить літній чоловік з вусами, бородою і взагалі зарослим обличчям — постійний квартирант цього помешкання.

— Ви вибачте, — промовив він густим і трохи штучним голосом лектора, — що я

турбую вас у перший день вашого приїзду. Але — формальності. Канцелярія нашої домоуправи працює ввечері, і я сьогодні ж мушу вас заявити.

Городовський дістав з кишені військовий білет.

— Вистачить? — спитав він.

— Безперечно, — сказав одвідувач трохи лагідніше, немов перед тим сподівався від нового жильця якогось опору. — З вас належить ще один карбованець на заявку. Надіюсь, ви не заперечуєте? Дякую, — сказав він, ховаючи документа й гроші. — Скажіть, даруйте цю цікавість, ви довго маєте в нас пробути?

— Тижнів два... може, три... залежно від справ, — додав Городовський, щоб виправдати свою непевність.

— Звичайно. Але скажіть, — провадив він, сівши збоку, — як, власне, ви потрапили сюди? Тобто в цю квартиру, розуміється?

— О, я тут зовсім випадково, — посміхнувся Городовський. — З хазяїном квартири я зовсім не знайомий. Це влаштувалось через одного приятеля.

— Якого ви теж зустріли випадково? — засміявся гість.

— Коли хочете.

— Чудово! Але ж цікаво, — промовив квартирант у несподіваному захваті. — Лишається, щоб ви взагалі приїхали до цього міста випадково.

— Якнайвипадковіше, коли можна так висловитись, — спокійно відповів Городовський.

— Ну, я викладаю фізику, а не мову, і в справах вислову не розбираюся. В такому разі будемо знайомі: Пащенко Анатолій Петрович.

— І будьмо добрими сусідами, — додав Городовський, назвавши себе,

Вони підвелися, подали одне одному руку й сіли знову — Городовський, як і перше, а Пащенко — верхи на стільці. Він не приховував свого задоволення.

— Розумієте, це чудесно — ваш випадковий приїзд і ваша випадкова зустріч. Як людина, що викладає точні науки й мусить знаходити скрізь суворі закони, я, мабуть, краще від інших навчився цінити випадковість. А через те, що в моєму власному житті випадків було до смішного мало, хоч і серйозних, я навчився, крім того, любити їх. Що ви на це скажете?

Городовський ввічливо погодився, застерігши, що він має на увазі тільки щасливі випадки, а не якісь інші.

— Незалежно, — відповів Пащенко. — Незалежно від їхньої якості!

Він раптом посміхнувся, від чого його обличчя зразу перемінилось. І Городовський здивовано помітив у його рисах щось неприємне, щось уперте, тупе, навіть хиже.

— Вся річ у тому, — казав далі Пащенко, — що випадок не може бути нещасливим. Суть випадку у тому, що він своїм втручанням ламає звичну чи завбачену лінію життя. А це завжди плюс. Чим було б людське життя без випадковості? Подумайте, і ви не зможете уявити собі нічого сірішого.

— Людське життя без випадковості не можна уявити, — сказав Городовський. — На жаль, вона становить його частину.

— Одначе, — Пащенко зненацька підвівся і сухо надів окуляри, — ви, певне, хочете

вмитися з дороги і, може, спочити. Я вас затримую. Навіть можна затопити ванну.

Від ванни Городовський відмовився, але признався, що охоче вмився б і полежав. Було вже близько п'ятої години дня. Минулу ніч він спав зовсім зле і, вставши з ліжка, справді забув умитися. Але він ладен був умитися вдруге, аби тільки збутися розмови взагалі й зокрема на тему, що не могла бути йому приємна.

Показуючи йому ванну кімнату, Пащенко тримався дуже офіційно і вживав лекторського голосу, давши цим Городовському надію, що принаймні на сьогодні його стосунки з сусідою закінчені. Та коли він хвилин за десять вийшов з рушником назад у коридор, з бічних дверей з'явився Пащенко і запропонував одвідати його кімнату порядком відповідного візиту.

— До речі, мушу дати вам ключа від квартири, — додав, він.

Перше, що вразило Городовського в цій кімнаті, була похмура пільма, хоч помешкання містилось на четвертому поверсі. Але вікно тут виходило в тісний закуток, утворений двома перпендикулярними стінами будинку і замкнений, крім того, височезним муром, що стояв замість паркана на межі сусіднього подвір'я й сягав вище половини вікна, яке більшою своєю частиною дивилося таким чином у глибокий і гідкий колодязь. Але й не треба було багато світла, щоб роздивитися внутрішність цієї достатньої розміром і досить охайної кімнати: в ній, власне, нічого не було. При одній стіні звичайна дерев'яна розкладачка, в кутку коло вікна кухонного типу стіл, застелений зеленим папером, на ньому лампа, олівці в мідній підставці, велика попільниця; коло столу один у хаті стілець і коло другої стіни, вже зовсім несподівано, старовинний, важко інкрустований комод з опуклими шухлядами й круглим будильником зверху.

— Вас дивує спартанська простота моєї обстанови, — сказав Пащенко строго, присуваючи Городовському стільця і сам сідаючи на розкладачку. — Але кожне життя має свій стиль. Про це ми неодмінно поговоримо при нагоді. А зараз дозвольте докінчити попередню думку. Ви кажете — на жаль. Ні, громадяни, смію вас запевнити — на щастя. Головне те, що випадок примушує нас побачити речі з нового боку. Не буду наводити вам зараз прикладів, скажу просто: трудно заперечувати, що наше життя полягає в певній сумі вражень від речей — розуміючи це слово в найширшому значенні. Чим яскравіші наші враження, тим наше життя цікавіше. Але ми живемо в такому обмеженому колі речей, що вони, кінець кінцем, притираються для наших чуттів. Ви, я думаю, з цим цілком згодні.

Городовський відповів, що взагалі і в цілому він має рацію. А сам не так дослухався до мови свого сусіди, як донюхувався, так би мовити, до чудного, ледве помітного запаху, що чувся в повітрі кімнати. В ньому було щось гіркувате й легке, як павутинка на тлі прозорого неба. Можливо, то був дух давно розлитих пахощів, дивно поєднаний із запахом житла, або не розвіяний ще дим якогось ароматного тютюну, або повільні випари давніх тканин чи килимів, замкнених, може бути, в старовинному комоді, — але Городовський з певністю міг би сказати, що такий пряний запах він чув уперше.

Тим часом викладач фізики говорив про випадковість, сидячи на розкладачці. Головні й найзліші вороги нашого життя — звичка і мета. Перша примушує нас зовсім

не пізнавати вражень від речей, які нас звичайно оточують; друга — пізнавати ці враження лише службово, у їх відношенні до уявної речі, яка невідомо чи здійсниться для нас коли-небудь.

— Безперечно, — казав він, — люди б задихнулися від своїх звичок і цілей, якби не благородна випадковість. Вона вибиває їх з колії, ламає звички, перевертає мету, і вони бачать те, чого не думали побачити, потрапляють туди, де ніколи не гадали бути, і для них воскресає те, що вже зовсім зів'яло. Від її поштовху оживає яскравість враження — ось у чім суть! Якщо ж випадок калічить їх часом, — додав він різко, скинувши окуляри, — доводить до сліз, до розпачу, до самогубства, то, повірте, ці тупі свині кращого й не заслужили. Він хоч таким способом трохи освіжає їхнє одноманітне кривляння.

Він підвівся і підійшов до Городовського.

— Якби я довідався, що ви потрапили сюди не випадково, — сказав він, — я з вами не розмовляв би.

В його тоні було щось таке, що могло налякати або розсмішити. Але Городовський байдуже промовив:

— Я дуже радий, що потрапив сюди саме тим способом, який вам подобається.

І тільки зараз, вимовляючи це коротке речення, він відчув, до чого дійшла його втома: язик його майже заплітався.

Фізик помітив його стан і стурбувався.

— Одначе, — сказав він майже ніжно, — ви стомлений з дороги. Спочиньте. Відкладемо нашу розмову на потім.

Городовський, напружившись, підвівся. Йому здавалося, що він підтримує сам себе, як щось стороннє, щоб воно не повалилось. Хитаючись, він дістався до кабінету, залитого сумирним осіннім сонцем, поволі зліг на канапу й заснув відразу.